

Contra
firmada por los Señores
Director y Administradores del
Hospital de Caridad de pobres enfermos
de esta Villa y D.ª Joaquina de Vedruna y
de Vedruna Superiora de las hermanas de
Caridad del Carmen

En
Presencia de D. Fran.^{co} Peñares y Barberá
Escriba pub. de la Villa de Igualada
a los 22. febrero de
1847

Primer acord entre l'Hospital i Joaquina de Vedruna

LES VEDRUNA A IGUALADA: UNA VIDA DEDICADA A LA CURA DE LES PERSONES (1847-2021)

JOAN FARRÉS I FLORENSA

El passat mes de febrer, la Comunitat de les Germanes Carmelites de la Caritat, més conegudes com les Germanes Vedruna, va marxar d'Igualada i va haver de tancar la casa després de 174 anys d'arribar a la nostra ciutat.

S'hi van establir el dia 21 de febrer de 1847, per fer-se càrrec dels serveis auxiliars i assistencials de l'Hospital d'Igualada, situat llavors a l'antic convent dels Caputxins que fins fa pocs anys estava situat al Passeig Verdaguer, en aquella època fora de les muralles de la vila. L'hospital pròpiament dit feia també de casa de beneficència i llar d'asil. La institució, per la seva banda, havia estat fundada, a Vic, el dia 26 de febrer de 1826, encara que la voluntat de la seva fundadora, santa Joaquina de Vedruna, era fer la fundació a Igualada.

Joaquina de Vedruna va néixer a Barcelona el 16 d'abril de 1783. Es va casar als quinze anys amb Teodoro de Mas, de Vic. Tots dos procedien de famílies benestants. Van tenir nou fills, dels quals en van sobreviure sis. Dos d'aquests sis, un noi i una noia, van seguir el camí de fundar una família, i els altres quatre, totes noies, van professar com a religioses en diferents ordes.

Joaquina va enviudar als 33 anys, el 6 de març de 1816. De jove, ja havia sentit la crida de Déu i la vocació d'ajudar les persones sense recursos ni formació, devocions que va haver de posposar a causa dels seus deures de mare. Va morir el 28 d'agost de 1854, a la Casa de Caritat de Barcelona, als 71 anys.

JOAQUIMA DE VEDRUNA, A IGUALADA

A causa de la revolució de 1820, en ple desenvolupament del Trienni Liberal, Joaquina, ja vídua, va haver d'emigrar al sud de França i va passar una temporada a Prada de Conflent. Un cop resoltes les discrepàncies polítiques, tots els refugiats van poder tornar a la seva terra. Tanmateix, quan va tornar el 1823, Joaquina de Vedruna no va anar a Vic, a casa seva, sinó que, el juny, va arribar a Igualada, on el seu fill Josep Joaquim havia estat elegit pel govern interventor de rendes de la vila.¹

A Igualada, per mediació del P. Llorenç de Barcelona,² va conèixer el calceter Josep Estrada i Piqué, casat el 17 de desembre de 1810 amb la també igualadina Rita Martí i Gomis. Van viure al carrer de la Soledat, 13, i al carrer Nou de la Rambla, 37. Ell tenia molt de prestigi a la vila i desenvolupava una ampla activitat benèfica. Era un dels administradors de l'hospital de Sant Bartomeu, situat al carrer que porta el mateix nom. Josep Estrada va acollir Joaquina de Vedruna a casa seva, on va romandre

1. Ana María Alonso Fernández, *Historia documental de la congregación de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*. Editorial Vedruna, 1968, vol. 1.

2. El P. Llorenç de Barcelona havia estat director espiritual de Joaquina poc després de quedar vídua i a la vegada tenia molta amistat amb el Sr. Josep Estrada, d'Igualada. També va haver d'emigrar.

durant mig any; gràcies a ell, Joaquina tenia entrada a l'hospital, on practicava la caritat i on cuidava els malalts. Aviat, va tenir dues col·laboradores: Josepa Piqué, mare de Josep Estrada, i Rita Argelagos, que van ser les pioneres d'una pietosa associació benèfica ja que van introduir a l'hospital la pràctica de «*rentar les mans als malalts i altres bones obres*».³

Un dia, Joaquina va coincidir amb Josep Estrada a la porta de l'hospital i li va dir: «*Li vull comunicar un secret que ningú no sap, ni els de la meua família. Només el meu director espiritual. Jo tenia intenció d'entrar com a religiosa en un convent; però el Senyor em va manifestar que la seva voluntat era una altra. Em sembla que la meua missió és formar unes germanes que puguin remeiar les necessitats dels pobres. Els malats que no tenen una bona família estan desatesos. Ningú no es preocupa de l'educació de les noies, ni dels infants. En les cases de Misericòrdia hi ha una barreja de gent abandonada i desgraciada impressionant, i encara són molts els qui no tenen un lloc en aquests establiments. Déu vol el servei amorós de les meves germanes a aquesta gent. Però de moment no puc fer res, perquè a Vic no tenim bisbe*».⁴

Efectivament: als dotze anys, Joaquina volia ingressar al convent de les Carmelites Descalces que estava situat al mateix carrer Hospital, de Barcelona, però les religioses no ho van voler perquè encara era molt jove. Joaquina ho va acceptar, però aquesta vocació la va mantenir sempre. No ho va comunicar a ningú, ni a la seva família, fins a l'any 1823, quan, per primera vegada, ho va explicar a Josep Estrada.

El bisbe de Vic Raimon Strauch (1816-1823), al final del trienni liberal (1820-1823), va ser assassinat pels seus adversaris. Llavors la diòcesi va quedar sense cap visible, i una fundació religiosa no es pot portar a terme sense el consentiment del

bisbe. Per això Joaquina de Vedruna no podia completar el seu desig. Després, el va substituir el bisbe Pau Jesús Corcuera i Casarta (1825-1835).

Joaquina de Vedruna va tornar a Vic el mes de novembre de 1823, al Manso Escorial (masia que era del seu marit, i ara de la seva propietat). Una amistat incondicional l'agermanava amb el Sr. Estrada, i aquest va comprendre que seria un gran bé que l'hospital d'Igualada fos atès per les germanes de què Joaquina li havia parlat.⁵ Va fer uns set viatges a Igualada, el tercer, per al bateig del seu net, fill de Josep Joaquim de Mas i Rosa Poudevila, el 21 de juny de 1824, a l'església de Santa Maria, net del qual va ser padrina.⁶

Anotat al llibre de batejos de l'església de Santa Maria consta que «*Al vin y un dia del mes de juny de milvuyens vin y quatre nasqué y fou batejat solemnement y segons ritu de la S.M.I. en les fons baps. de la parroquial de S^a Maria de la vila de Igualada, bisbat de Vich per lo Rnt. Dr. Francisco Bruch pbre. y vicari perpetuo de ella, Lluís Joaquim Francisco, fill lleg. y nat. dels Cons. D, Joseph de Mas actual interventor de la Real Aduana de la present vila, natural empero de la ciutat de Barcelona, y de D^a. Rosa Poudevila, nat. de Vich, sent padrina sola D^a. Joaquina de Vedruna, viuda de D. Theodoro de Mas, avia paterna del batejat*».⁷

Segurament el nét de Joaquina de Vedruna va ser batejat a la pica baptismal que va ser treta d'Igualada l'any 1891 i que està dipositada al Museu Episcopal de Vic.

5. Joaquina de Vedruna projectava que Igualada fos el bressol de la fundació que ella volia portar a terme, però per dificultats que hi posava l'ajuntament d'Igualada i per la primera guerra carlista, no va poder ser, per molt que s'hi esforçés Josep Estrada.

6. Segons aportació de la germana Assumpció Collell hi havia una placa recordant el bateig, al baptisteri de Santa Maria, i que va desaparèixer quan s'hi van fer obres de millora durant el rectorat de mossèn Joan Raurell (1984-1995).

7. ACAN-API. Bateig 1824, p. 337-338.

3. Ana M. Alonso Fernández, *Historia documental...*, cit.

4. Carmelitas de la Caridad. *Fuentes. Relaciones con José Estrada*. Editorial Vedruna, 1974. Els manuscrits originals estan a l'Arxiu General de la Congregació Vedruna, a Roma.

ACCIONS PER A L'ARRIBADA DE LES PRIMERES GERMANES VEDRUNA A IGUALADA

Quan Joaquina de Vedruna va abandonar Igualada l'any 1823, Josep Estrada va començar a gestionar la petició de l'ajuntament perquè es fundés a l'hospital una congregació carmelita vedruna, que seria la primera del nou orde. «*Era tan grande el deseo que, tanto yo como los demás administradores del Santo Hospital teníamos de que para que el interior de dicha santa casa fuesen Hermanas, no seglares, las que cuidasen los enfermos*».⁸

Però faltava l'aprovació del bisbe i la petició de l'ajuntament d'Igualada. El mes de març de 1825, Josep Estrada va ser nomenat síndic procurador de l'ajuntament d'Igualada, i això va fer també que comencés una amistat amb el bisbe Corcuera.⁹

Com hem dit, Joaquina de Vedruna va fer diversos viatges a Igualada. L'any 1825, per tractar de la instal·lació de les germanes a l'hospital, tasca que no es va poder portar a terme, encara, i al febrer de 1847, ja amb l'hàbit de religiosa, per signar el contracte per a la instal·lació definitiva de les Germanes de la Caritat a l'hospital d'Igualada.

L'ajuntament va aprovar la petició el dia 13 de gener de 1827: «*En la villa de Igualada, convocados y congregados SS que componen el Mag. Ayuntamiento Real de la misma.... atendidas las observaciones que el Rdo. Fco. Bruch regente de la cura principal de almas de la presente villa ha hecho presente a este Ayuntamiento de la grande utilidad que resulta a las poblaciones el tener Hermanas de la caridad en los Hospitales como lo han experimentado los que lo han conseguido para el alivio de los pobres pacientes, aseo, asilo, buen ejemplo para la dicha población y para la excelente educación que dan a las jóvenes. Determina practicar desde luego las más vivas diligencias para conseguir la planificación de dicho establecimiento*».¹⁰ Però faltava encara temps per poder fer venir les germanes vedruna a Igualada.

Santa Joaquina de Vedruna

Havien passat 23 anys des que Josep Estrada va acollir a casa seva la vídua de Mas. Les persones responsables de la promoció sanitària i social de llavors havien canviat. El poble encara recordava la senyora que visitava i atenia els malalts a l'hospital de Sant Bartomeu. Tenien notícies de com treballaven les germanes de la Caritat en els hospitals de les Borges i Balaguer.¹¹ Però per culpa de les guerres carlines (la primera entre 1833 i 1840), l'arribada de les germanes Vedruna es va haver de posposar fins a l'any 1847, any en què els administradors de l'hospital nou, situat ja al convent dels caputxins abandonat el 1835, no estaven satisfets de l'atenció que rebien els internats, i van proposar que les persones que tenien contractades fossin substituïdes per germanes de la Caritat, segons acta de l'ajuntament de 21 de febrer de 1847.¹²

8. Carmelitas de la Caridad. *Fuentes...*, cit.

9. *Ibidem*.

10. ACAN-AMI. Registre 1142. Llibre d'Actes de l'Ajuntament 1827, p. 25.

11. Lúdia Martín, *Joaquina de Vedruna*. Editorial Claret, 1997.

12. ACAN-AMI. Registre 1150. Llibre d'Actes de l'Ajuntament 1847, p. 211.

Signatures del primer acord entre l'Hospital i Joaquina de Vedruna

EL PRIMER CONTRACTE

L'endemà, el dia 22 de febrer, es va signar el primer contracte davant Francisco Raurés i Barberí, escrivà públic de la vila d'Igualada, entre Joaquina de Vedruna i els administradors de l'hospital d'Igualada:

«Sepase como por ante mi el infro. Escribano y testigos que luego se diran han comparecido de una parte los señores Dn. Alejos Morros Pbro. Director y Capellan, Dn. Olegario Godó, Dn Jose Guixa, Dn Bartolomé Gomis y Dn. Isidro Fabregas, componentes de la administracion interna del Santo Hospital de Caridad de esta Villa; y de la otra Dña. Joaquina de Mas y de Vedruna Superiora de las Hermanas de Caridad del Carmen, y han dicho los primeros:

Que en conformidad a la acordada de la Corporación Municipal de la presente Villa de Igualada a los veinte y un dias del mes de febrero de mil ocho cientos cuarenta y siete. Reunido el Ayuntamiento Constitucional en la Sala Capitular bajo la presidencia del Sr. Alcalde Dn. José Antonio de Padró para recibir al Director y demás para presentar un proyecto de mejora y han acordado en una conferencia con la Superiora de las Hermanas Dña. Joaquina de Mas y de Vedruna para que se encarguen del Establecimiento para lo cual han presentado bases sobre que firman una contrata que parecen muy arregladas con las facultades y capacidad del Hospital.

Primero Dña. Joaquina de Mas y de Vedruna, o la que le suceda en la Superioridad de dichas

Hermanas se obligan a tener continuamente tres o mas Hnas. hábiles y útiles para la asistencia y cuidado de los enfermos.

2.– *Item; la asistencia de los enfermos será esmerada y cuidadosa como tienen acreditado en todas partes las referidas Hnas.*

3.– *Item; las mismas Hnas. de Caridad, cuidarán de la Sacristia, limpieza y recomposición de las ropas, asi del Santo Hospital, como de la Iglesia del mismo, en cuanto al trabajo material, siendo cargo del Ayunto. o Administración lo demás.*

4.– *Item; dichas Hnas. trabajaran las horas que les dejen libres las ocupaciones del Hospital a beneficio del mismo Establecimiento, asi en planchar como cuidar las ropas de la Iglesia y demas labores que les encarguen.*

5.– *Item; El Ayuntamiento y Administracion se obligará en cambio a la manutención de dichas Hnas. y criada en lo necesario, según su regla, o bien entregar por quincenas anticipadas por razón de alimentos, cinco sueldos diarios para cada una, y tres sueldos y nueve dineros para la criada.*

6.– *Item; se obligará la Administracion a satisfacer anualmente por cada Hna. por razon de Vestuario la cantidad de doce duros por adelantado y a facilitar su enfermera para los casos necesarios.*

7.– *Item; se obligará la propia Administración a mantener de ropa y demás necesario para cama y mesa de dichas Hnas., con entera separación de lo que sirve para el Hospital, componiendose la cama de bancos, tablas y gergón dos almohadas mantas y cortinaje.*

8.– *Item; queda a cargo de la Administración el costear los gastos de viaje de dichas Hnas. y Supra. a su venida y regreso.*

9.– *Item; finalmente estará a cargo de la Administración el arreglo conforme a la regla y costumbre de las Hnas. de su dormitorio, refectorio, cocina con sus enseres, y una Tribuna en la Iglesia del mismo Hospital cuando el estado de ella lo permita. I bajo los expresados pactos y condiciones prometen ambas partes otorgantes atender puntual y exactamente cumplir esta contracta convenida y estipulada.*

En cuyo testimonio asi lo otorgan y firman en la espresada Villa de Igualada a 22 de febrero de 1847: siendo presentes por testigos; Dn. Cristobal Almirall, Dn. Francisco Galtés; y los Señores otorgantes conocidos de mi el Escno. lo firman de sus manos con sus nombres de una parte, y de otra Joaquina de Mas y de Vedruna Superiora de las Hermanas de la Caridad del Carmen. Ante mi Francisco Raures y Barberí, Escno. Pub. de la Villa de Igualada a los 22 de febrero de 1847». Segueixen les signatures.¹³

LES PRIMERES COMUNITATS A IGUALADA

Va ser enviada a Igualada en qualitat de superiora de la primera comunitat la germana Antònia Casadesús de sant Miquel dels Sants, que tenia 38 anys i havia ingressat a la Congregació l'any 1829.¹⁴ A part de la superiora, la comunitat estava formada per Antònia del Beat Miquel, de 34 anys, natural de Torelló; Maria de Sant Josep, de 24 anys, de Sant Joan de les Abadesses; i Teresa del Santíssim Sagrament, de 24 anys, de Vallfogona.¹⁵ Els noms que surten són els noms religiosos que prenen quan ingressaven a la comunitat. Es tracta, generalment, del nom d'un sant o santa considerat com un model a seguir.

En el padró de 1858 hi consten les germanes Teresa de Sant Lluís, natural de Sant Joan de les Abadesses; Josefa de Sant Joaquim, de Vallbona de les Monges; Dolors de Sant Simeó, de Teià; Josefa de Sant Lluís, de Torelló; i Antònia del Beat Miquel, de Torelló.¹⁶

El novembre de 1869, M. Carmen Jordà de Jesús va substituir en el càrrec Antònia Casadesús de sant Miquel dels Sants.¹⁷

13. ACAN-AMI. Manual Raurés Barberí, F. 1847, n. 7, Cx.761.

14. Ana M. Alonso Fernández, *Historia documental...*, cit.

15. ACAN-AMI. Ref. 2062. Padró d'habitants 1801-1847, barri de la Soledat.

16. *Ibidem*.

17. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic. Llibre de visites de la Superiora Provincial, 1869-1945.

Hi ha constància de diferents noies igualadines que van ingressar a la Congregació de les Carmelites de la Caritat al final del segle XIX:

– Teresa Solà de Sant Senén (Teresa Solà i Mirapeix) (1846-1923). Va ingressar el 8-12-1862 i va professar el 1864. Va estar destinada a Balaguer, Gràcia, Casa de Caritat de Barcelona, Gandia, Zumaya, Sevilla;

– Rosa Solà de N. S. de la Consolació (Rosa Solà i Mirapeix) (1844-1927). Va ingressar a la congregació el 8-9-1863 i va professar el 3-9-1865. Va estar destinada a Vilafranca, Vic, Sant Feliu de Guíxols i Zumaya;

– Maria Mussons i Claramunt (1835-1888). Va ingressar el 8-12-1859 i va professar el 16-12-1861. Va ser superiora de la comunitat de Valls, a la Casa de Caritat i ensenyament des de 1872 a 1888;

– i Josepa Bufarull i Esteve (1849-1904). Va ingressar el 14-12-1866 i va professar el 14-1-1872. Va ser superiora de la comunitat de Sant Boi de Llobregat del 3-8-1885 fins al 17-9-1889.¹⁸

L'any 1889, Carmen Jordà, superiora de la comunitat de l'hospital, va ser substituïda per Teresa Jordà. El 16 de maig de 1890 va arribar a la comunitat la germana Josefa Pons. El nombre de germanes que llavors la formaven era de nou. En una acta de 17 de desembre de 1894, la Junta de l'hospital demanava la incorporació d'una altra germana vedruna, ja que el nombre de llavors era insuficient per a la gran feinada que tenien per atendre les persones ingressades.¹⁹ El dia 7 de setembre de 1898 va morir la superiora de la comunitat, Francisca Sanllaí, i va substituir-la en el càrrec Rosa Blay de Santa Maria,²⁰ i el 27

18. M. Concepción López Ramos, *Cartas de la venerable Paula Delpuig*. Any 1987. Paula Delpuig va ser la primera superiora general després de la mort de Joaquina de Vedruna.

19. ACAN-AHHCI, ref. 87, Acta Junta Hospital 15-3-1889; 20-5-1890; 17-12-1894.

20. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic. Llibre de visites de la Superiora Provincial 1869-1945.

d'octubre de 1904, va morir Faustina Fàbrega, que portava més de quaranta anys a Igualada.²¹

L'any 1905 la comunitat igualadina estava formada per deu religioses (en el padró hi surten els noms reals de les Germanes): Eulàlia Bonfill i Rius, de 34 anys, natural de Sant Just Desvern; Caterina Bech i Bayès, de 32 anys, de Peralada; Francesca Casany i Casany, de 28 anys, de Benicàssim; Eulàlia Farré i Guilera, de 34 anys, de Sant Sadurní; Margarida Marcet i Illa, de 42 anys, de Mirambell; Concepció Portell i Vicent, de 42 anys, de Peralada; Carmen Sipé i Boada, de 26 anys, de Bianya; Carolina Vila i Batlle, de 26 anys, de Torroella; Maria Blay i Cívit, de 44 anys, de Montbrió del Camp; i Dolors Borrell i Grau, de 22 anys, de Salàs de Pallars.²²

LES GERMANES VEDRUNA I LA PANDÈMIA DE GRIP DEL 1918

A causa de la virulenta pandèmia de grip del 1918, la junta de l'hospital el 15 de novembre va informar que: «*en la consideración de los estragos producidos en esta ciudad por la epidemia de gripe que nos azotó durante todo el mes de octubre último, el Sr. Administrador hace notar que durante dicho mes ingresaron en el Hospital 47 enfermos casi todos de gripe, y que de estos 47 solamente tres fallecieron de dicha enfermedad, y que por la misericordia de Dios, ni las Hermanas ni los asilados fueron víctimas de la epidemia, sino que pudieron dedicarse con entusiasmo al servicio de los pobres enfermos y sobrellevar con heroísmo el trabajo extraordinario que supone el mantener la impecable higiene que se observó durante el tiempo de la peste. A propuesta del Sr. Administrador, que tuvo ocasión de apreciar mas de cerca los relevantes*

21. ACAN-AHHCI, ref. 88, Acta Junta Hospital 15-9-1898 i 18-11-1904.

22. ACAN-AMI, ref. 2112. *Padrón de vecinos año 1905*. Barri de la Soledat.

Comunitat de les Germanes Carmelites (1952) (ACAN-AFMI 3904, foto F. Sangenis)

*servicios de las hermanas de la caridad, se acuerda, por unanimidad conste en acta el vivo agradecimiento de la Junta por el heroismo de dichas Hermanas».*²³

Aquell any, la comunitat estava formada per: Maria Blay i Civit (superiora) que portava 20 anys a l'hospital; Brígida Soley i Ripoll, que hi portava 1 any; Eulàlia Farré i Guilera, 17 anys; Francisca Casany i Casany, 19 anys; Dolors Borrell i Grau, 12 anys; Lluïsa (Dorotea) Anglès i Sans, 12 anys; Rosa Sebarroja i Padrós, 11 anys; Patrocínia Esclusa i Solà, 9 anys; i Roser Campaña i Fossalva, 5 anys.²⁴

Moltes de les reformes internes que es van portar a terme a l'hospital al llarg de la seva història van ser principalment gràcies a les demandes de les germanes, ja que elles eren les que estaven a primera fila i procuraven que els malalts esti-

guessin cuidats en les millors condicions. Totes aquestes reformes estan degudament anotades en les actes de les diferents juntes dels administradors de l'hospital.

LA COMUNITAT DURANT LA GUERRA DE 1936-1939

Les germanes vedruna no van deixar mai l'hospital d'Igualada ni en temps de la guerra 1936-1939; el director de l'equip de cirurgia llavors era el Dr. Joan Solà i Surís. En esclatar la guerra, el Comitè Antifeixista va ocupar-se ben aviat de l'hospital. Ningú no tenia gairebé cap relació amb la sanitat i en va ser encarregada la gestió a Palmira Rubio, regidora de la CNT. Un dels problemes amb què va engegar la nova junta va ser el que sorgia de la il·legalització de les comunitats religioses, que va afectar una vintena de germanes que van haver d'abandonar l'hospital. Tanmateix, l'enèrgi-

23. ACAN-AHHCI, ref. 89. Acta Junta Hospital 15-11-1918.

24. ACAN-AMI, ref. 2120. *Padrón de vecinos año 1920*. Barri de la Soledat.

ca protesta del cos mèdic i, sobretot la fermesa i decisió del Dr. Joan Solà, van fer que es permetés la continuïtat de cinc de les religioses, això sí, sense portar l'hàbit: Àngela Ripoll (farmàcia i quiròfan); Carmen Tutlló (bugaderia i altres); Lluïsa Anglés (cuina); Júlia Fernández (cosidor); i Antònia Castelló (infermera;²⁵ sembla, però, que va abandonar la congregació l'agost de 1937).

Sobre la relació professional que hi havia entre les germanes vedruna i l'equip de l'hospital, convé destacar que, durant el temps de guerra, la germana Àngela va patir un atac d'apendicitis i havia de ser operada amb urgència. El Dr. Solà era al front de guerra i la directora de l'hospital va fer venir amb urgència un cirurgià de Barcelona (Dr. Serrallach), degudament escortat, per fer l'operació, i el van retornar en les mateixes condicions. L'operació va tenir lloc el 5 d'octubre de 1938.²⁶ La germana Àngela Ripoll va arribar a Igualada l'any 1926 i hi va fer els vots perpetus com a religiosa l'any 1930. Sempre va estar a l'hospital. Va ser superiora de la comunitat del 1940 al 1946 i del 1954 al 1958.

ANYS DE POSTGUERRA

Acabada la guerra, van arribar temps molt difícils en què mancava de tot a l'hospital, i no hi havia ni personal suficient, ni gaires recursos. Les germanes vedruna van anar tornant, però van tenir llavors unes condicions laborals molt dures. Concretament, el diumenge 26 de febrer de 1939, es va celebrar la cerimònia de tornar a vestir l'hàbit de religiosa les germanes que van haver de deixar-lo forçosament durant el temps de guerra. Va presidir la cerimònia Mn. Amadeu Amenós i hi va participar un cor de noies.²⁷

25. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic.
26. ACAN-AHHCI, ref. 297. Llibre de registre de cirurgies 1937-1940. *Diari d'Igualada*, 1-5-1976, i aportació de la germana Assumpció Cullell, neboda d'Àngela Ripoll.

27. *Igualada*, 27-2-1939.

Abans de l'arribada de la resta de comunitat, les germanes Lluïsa Anglés i Àngela Ripoll, que eren a l'hospital en temps de guerra, van fer algunes de les feines sanitàries a l'exterior, com ara acompanyar el dia 27 de març de 1939 dos refugiats hospitalitzats en caràcter de beneficència a Santa Coloma de Queralt i Tarragona, amb tots els permisos necessaris per viatjar, per part de l'hospital, comandància militar i comunicats a les autoritats del moment.²⁸

Es van tornar a contractar les germanes vedruna amb un sou baixíssim, compensat en part amb el dret a habitatge, manutenció, farmàcia i uniforme. Estaven al servei dels malats i acollides dia i nit, sense horaris ni dies de festa. Es va tornar a incorporar a la comunitat religiosa de l'hospital (març de 1939) la superiora Francesca Casany i Casany, que havia estat ja a Igualada des de l'any 1899. La Junta de l'hospital va acordar donar una mensualitat de 35 pessetes a partir del febrer de 1939 a cada membre de la comunitat religiosa.²⁹

A poc a poc, la junta de l'hospital va poder anar regulant les retribucions econòmiques de les monges, i a la vegada, l'any 1951, des de l'administració de l'hospital es va demanar que s'augmentés també la plantilla de les germanes per atendre millor les necessitats en la clínica quirúrgica.³⁰

L'any 1954 es va signar un nou conveni entre la Diputació de Barcelona i la junta de l'hospital, i més endavant amb mútues privades, la qual cosa va suposar un canvi de destinataris encara que també es va continuar amb la beneficència. El tracte de les germanes amb qualsevol dels malalts sempre es va fer sense distincions.

28. ACAN-AHHCI, ref. 114. *Libro de Partes, Oficios y Comunicados dirigidos a la Autoridad*, 1939.

29. *Ibidem*, ref. 90. Acta de la Junta de l'hospital de 8-4-1939.

30. *Ibidem*, ref. 91. Acta de la Junta de l'hospital de 7-11-1942, i 14-7-1951.

Primera missa en una dependència habilitada com a oratori de les vedruna (1954) (ACAN-AFMI, foto P. Lluçia)

DÈCADA DEL 60 I ANYS DE TRANSICIÓ

Aquest són uns anys de començament de l'expansió econòmica i es va començar l'ampliació de l'hospital per fer-hi noves dependències i adaptar-lo a les noves normatives. Les germanes vedruna van demanar que el nou pavelló de maternitat que s'estava construint l'any 1962 portés el nom de «Pabellón Madre Vedruna», recordant que Santa Joaquina de Vedruna havia estat mare de nou fills, i en record també del temps que va viure a Igualada i de l'arribada a la ciutat de la congregació.³¹ L'any 1964, la junta directiva va aprovar que el sou de les 23 germanes que llavors estaven a l'hospital fos de deu mil pessetes mensuals, pagades globalment, més la paga del 18 de juliol i de Nadal.³²

31. *Ibidem*, ref. 92. Acta de la Junta de l'hospital de 24-2-1962.

32. *Ibidem*, ref. 92. Acta de la Junta de l'hospital de 12-12-1964.

Aproximadament els anys 1965-1967, les monges necessitaven alguna ajuda a l'hora del repartiment dels àpats als malats de l'hospital, i van crear un grup de noies per ajudar-les, principalment els diumenges. D'aquesta manera ensenyaven a fer voluntariat i a la vegada també organitzaven grups per fer manualitats que podrien vendre per recollir recursos per a campanyes caritatives. Més endavant les estudiants d'infermeria ja van ser les responsables dels repartiments dels àpats.³³

El 15 d'octubre de 1967 es va inaugurar el curs ATSF (Ayudantes Técnicos Sanitarios Femeninos) a l'hospital gràcies a la inquietud del Dr. Solà i la col·laboració de la comunitat vedruna. En va ser la primera directora la germana Magdalena Antonijuan. Des d'aquest any i fins al curs 1979-1980 va estar en plena activitat. Recordem que

33. *L'Enllaç dels anoiencs*, 4-3-2021.

també van ser-ne cap d'estudis les germanes Carmen Castro i Carme Lleyda.³⁴

L'any 1972, i d'acord amb un conveni del 16 de juny, el bisbat va cedir a la comunitat la casa rectoral de Sant Pere de Boixadors, per espai de vint-i-cinc anys, per poder-la fer servir com a espai d'acolliment i d'esbarjo.³⁵

Recordem que també havien format part de la comunitat a l'hospital les igualadines Concepció Costas i Soler, Joaquina Basas i Teixidó, M. Àngels Ventura i Calaf, Maria Fontanet i Biosca i Lurdes Jorba i Cuatrecases.³⁶

LA CASA D'IGUALADA, CASA PROVINCIAL

Fins a l'any 1964 la comunitat d'Igualada, entre d'altres, pertanyia a la província vedruna de València. A partir d'aquest any, el capítol general va decidir redistribuir les cases i repartir-les en altres províncies perquè quedessin equilibrades en nombre. Igualada va formar part a partir de llavors de la província de Tarragona.

L'any 1976, va ser elegida provincial la germana Núria Fortuny, que, per motius de clima i salut, no podia residir a Tarragona. Cercaven una població amb bones comunicacions i una casa gran per realitzar la missió d'acollida d'una província en aquell moment molt nombrosa. La comunitat vedruna de l'Hospital d'Igualada, sabent que l'antic convent de les germanes josefines estava buit, va fer tràmits per convertir-la en casa provincial. L'edifici, degudament adequat i amb capella inclosa, reunia condicions. Va ser casa provincial de Tarragona fins a l'any 2000, i les diferents provincials van fixar-hi la seva residència habitual. S'hi va formar comunitat i el noviciat també va ser-hi traslladat. La part econòmica, però, es portava des de Tarragona. En el transcurs d'aquests anys les

germanes provincials residents a Igualada van ser: 1976-1982, Núria Fortuny i Plaixats; 1982-1988, Antònia Bonet i Castellà; 1988-1994, Narcisa Fiol i Saiz; i sexenni 1994-2000, Dolors Tribó i Trepal. A partir d'aquest any va tornar la casa de Tarragona a ser casa provincial, amb Carme Lleyda i Basiana.³⁷

La comunitat que vivia a la casa provincial era una comunitat principalment sanitària que treballava a l'hospital. Les germanes ja jubilades feien les feines de la llar i col·laboraven fent voluntariat, principalment a Càritas.

LES NOVES COMUNITATS

El nou pla d'estudis d'A.T.S. de 1978, que va motivar el tancament de l'escola d'infermeria, la creació de noves especialitats, la renovació de contractes de l'administració envers la comunitat i la jubilació d'algunes germanes, també va propiciar que l'any 1979 la comunitat vedruna d'Igualada deixés de viure a l'hospital sense, però, deixar de treballar-hi. Llavors els contractes de treball van passar a ser personals, segons la titulació, amb els mateixos drets i deures que qualsevol altre treballador.

L'any 1979, les religioses que integraven la comunitat de l'hospital eren: Maria Cruañes, infermera; Dolors Calpe, recepcionista; Concepció Costas, auxiliar del guarda-roba; M. Assumpció Cullerell, infermera; Rosa Curià, cap de cuina; Maria Esplugas, recepcionista; Maria Fontanet, infermera; M. Mercè González, auxiliar de clínica; M. Carme Lleyda, secretària d'estudis de l'escola d'infermeria; Assumpció Miró, infermera; Evelia Palomeque, encarregada de magatzem; Mercè Segret, encarregada del guarda-roba; Cecília Timoneda, fisioterapeuta; Avel·lina Torà, encarre-

34. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic.

35. *Ibidem*.

36. *Ibidem*.

37. Documentació facilitada per la germana Josefina Peñarroya i Pich. *Diari d'Igualada*, 2-6-1976. Josefina va ser coordinadora de la comunitat del 1997 al 2006, i del 2013 al 2019. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic.

gada del rentador; Montserrat Carol, encarregada de l'arxiu i superiora de la comunitat; Àngela Ripoll, Carme Tutlló i Josefa Vidal.

Aquest any 1979, al mes de maig, algunes de les germanes més joves van expressar la idea de viure una experiència nova i anar a viure en un pis, al barri de Sant Maure, de Montbui, i això va propiciar que les que quedaven anessin a viure a la casa provincial. El mes de juny ho van notificar a l'arxipreste Mn. Genís Padrós i a l'administrador de l'hospital, que van aprovar la proposició. Una altra comunitat aniria al pis que començaria al Barri de Montserrat per acollir nens i nenes.³⁸

LA COMUNITAT DEL CARRER D'EN ROCA

Així, doncs, una part de la comunitat va anar a viure a l'antic convent de les Germanes Josefines, al carrer d'En Roca, núm. 3, lloc on ha residit fins ara. Recordem, entre altres noms i anys, les germanes Montserrat Carol i Mascaró (coordinadora entre 1976 i 1979), Núria Fortuny i Plaixats (entre 1979 i 1982), Concepció Domènech i Llorens (entre 1982 i 1985), Pilar Gomis i Domínguez (entre 1985 i 1991), Maria Cladellas i Fàbregas (entre 1991 i 1997), Josefina Peñarroya i Pich (entre 1997 i 2006, i 2013 a 2019), Pilar Bas i Cabré (entre 2019 i 2021), M. Dolors Bosch i Vila, Marta Coca i Camps, M. Dolors Forn i Bosch, M. Dolors Fort i Poch, Lluïsa Llagostera i Rodon, Marta Marimon i Domènech, Assumpció Mollet i Gibert, Antònia Novell i Balagueró, Francesca Olivé i Manonelles, Francesca París i Ribé, Maria Puig i Carol, Emília Riera i Soler, M. José Rodríguez Medina, Mercè Soler i Tuneu, Carmen Tutlló i Comellas, Josefa Vidal i Forges, i M. Teresa Vives i Pons.³⁹

LA COMUNITAT DEL BARRI DE SANT MAURE, A MONTBUI

La Comunitat del barri de Sant Maure, a la carretera de Valls, núm. 22, 5è 1ª, es va formar l'any 1979. Les primeres germanes que hi van anar a viure van ser M. Assumpció Cullell Ripoll, que era ATS de l'hospital; Rosa Curià Molins, a l'atenció d'usuaris a l'hospital, a la vegada que visitava malalts i famílies necessitades, acompanyada per Carmen Castro Gamara; Maria Fontanet Biosca, ATS; Montserrat Noguera Masramon, assistència a les Escoles Nacionals; Adelina Soterias Cruells, que feia teràpia curativa a l'Escola Àuria i va ser directora de Càritas Arxiprestal Anoia-Segarra entre els anys 1990-1994; i Cecília Timoneda Moncusí, que era fisioterapeuta de l'hospital. Allà, més tard, d'altres germanes hi van fer treball d'inserció i d'ajuda a escoles i parròquia. D'altres continuaven treballant a l'hospital, i algunes treballaven a altres llocs fora d'Igualada, al conjunt psiquiàtric de Sant Boi, visitaven a interns de les presons...

Recordem les germanes Soledat Gelabert Molas, la Sole, que va fundar el Casal de Cultura Popular, on donava classes de cuina i alfabetització i on va promoure la formació d'un grup que reunia dones jubilades per fer unes trobades setmanals amb la finalitat de compartir la vida i treballar conjuntament diferents àmbits, a banda de fer voluntariat a pisos de Barcelona on hi havia malats de SIDA terminals; M. Teresa Cabié Mathieu; Maria Cladellas Fàbrega, que va ser coordinadora de la comunitat del carrer d'En Roca entre els anys 1991-1996 i que visitava interns a les presons; Carmen Curià Vendrell; Mercè Custodi Bernadet; Montse Fenosa Choclán, que era consiliària de la JOC i ACO, i també estava compromesa amb l'ACAT (l'associació contra la tortura); Rosa M. Magriñá Pujol; Antònia Nadal Gené; Carme Ripoll Pujol; M. Teresa Sala Albareda; i Dolors Tribó Trepal.⁴⁰

38. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic.

39. *Ibidem*.

40. Documentació facilitada per la germana Josefina Peñarroya, i Montse Colom, Secretaria Zona C Vedruna Europa. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic.

La comunitat va tancar el 15 d'octubre de 2006, i les germanes vedruna van passar a la comunitat del carrer d'En Roca d'Igualada. Aquell pis va passar després a mans de la comunitat dels Escolapis.

LA COMUNITAT DEL BARRI DE MONTSERRAT

Una altra comunitat es va formar quan Maria Peña i Martínez i Dolors Calpe i Ferrándiz van obrir una casa d'acollida per a infants al barri de Montserrat, al carrer dels Nards, núm. 6 (abans núm. 4), aproximadament el setembre de 1973 i a través de la institució Mensajeros de la Paz. Totes dues, assistents socials, tenien experiència en l'acolliment d'infants. La germana Calpe treballava als matins a l'hospital, i ambdues formaven la família dels menuts allà acollits (hi havia vuit menors des d'un any i mig a catorze). Càritas els va cedir la casa (magatzem i dos pisos) que estava construint sobre uns terrenys municipals amb la idea de fer-hi una «casa refugi», en conveni amb l'ajuntament de dret de superfície per una durada de cinquanta anys a partir del 4 de gener de 1971. Quan hi van entrar les germanes vedruna només estava habitable el primer pis. Gràcies a Càritas i després a la crida que es va fer pels mitjans informatius locals, van poder posar mobles, roba i parament de la llar.⁴¹ Més endavant es va poder adequar la segona planta a habitatge, i es va construir una capella al magatzem de la casa.

El dia 5 de juny de 1978, el bisbe de Vic Dr. Ramon Masnou va autoritzar, a petició de la superiora provincial de les Carmelites de la Caritat, Núria Fortuny, una altra comunitat d'aquesta congregació també al barri de Montserrat «*per atendre un grup de nens i nenes que per motius familiars estan desemparats*».⁴² És quan la germana

Rosa Munté va voler també acollir, en un altre pis, nens i nenes, també com una família. Hi va tenir, al començament, quatre nens i una nena, que hi van arribar a través de la direcció general de Protecció de Menors. Va començar al pis del carrer de Pau Muntadas, núm. 71, 2n. 3^a, junt amb la germana M. Mercè Arimany. La germana Rosa compaginava la feina a l'hospital amb la feina al pis d'acollida. L'any 1979 la germana Arimany va ser destinada a Mollerussa i va arribar la germana Loreto Dalmau i Mulet, que s'hi va estar fins l'any 1982. Després també va formar part de la comunitat Assumpció Cullell i Ripoll. A l'inici l'any 1980 van canviar de pis i van anar a la carretera de Manresa, núm. 101 A, 10 2^a. Era un pis molt més gran i de millors condicions. Durant el curs 1980-82, la germana Cecília Timoneda les va ajudar temporalment.

Durant el curs 1982-1983, la germana Maria Peña va demanar un trasllat i també es va tancar provisionalment la casa del carrer dels Nards per fer-hi reformes i adequacions (van rebre una ajuda de la Diputació de Barcelona i s'hi va poder fer una cuina nova, més habitacions, calefacció...). Provisionalment, van viure totes dues comunitats juntes a la carretera de Manresa, núm. 101 (l'ajuntament els havia cedit dos pisos comprats per la Diputació de Barcelona). No va ser fins al 17 de març del 1984 que definitivament van tornar a passar, amb els nens i nenes, al carrer dels Nards i van poder donar ja per formada la comunitat «Hogar Vedruna del Barrio de Montserrat» amb les germanes Rosa Munté, Dolors Calpe i Assumpció Cullell (aquesta darrera va passar el 30 d'octubre de 1987 a la comunitat del carrer d'En Roca per poder atendre les germanes més grans). No volien, però, dir-ne casa d'acollida. Era una llar familiar i tractaven els infants acollits com a fills. Allà hi van passar uns 25 nois i noies. Fins i tot alguna noia es va casar a la capella feta als baixos de la casa.

La llar va tancar entre el 2006-2007, però les germanes Calpe i Munté es van quedar a viure al pis del carrer dels Nards. La primera va morir

41. *Igualada*, 29-10-1975; 8-11-1975; 15-11-1975; 19-11-1975.

42. Documentació facilitada per Montse Colom, Secretaria Zona C Vedruna Europa. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic.

Diploma de reconeixement (28-6-1959) (ACAN-AFMI 5213)

el 2 d'abril de 2010. Llavors hi va anar a viure la germana Carmen Castro. La casa va tancar el maig de 2016, i ambdues germanes van anar a viure a la comunitat del carrer d'En Roca.⁴³ La germana Rosa va ser coordinadora de la comunitat del barri de Sant Maure del 2000 al 2006, i del carrer d'En Roca entre els anys 2006 i 2012.

AGRAÏMENTS, RECONeixEMENTS I HOMENATGES

Són in comptables les mostres d'agraïment que han rebut al llarg de tots aquests anys les germanes vedruna, principalment dels malalts de l'hospital i de les seves famílies, per totes les atencions i cures que han ofert als allí ingressats. Recollim a continuació aquestes efemèrides i completem per acabar altres referències més recents.

—Cal esmentar, entre d'altres, l'homenatge que es va fer a la germana Lluïsa (Dorotea, al món) Anglés i Sans, que portava més de cinquanta anys a Igualada, encarregada de la cuina de l'hospital. L'ajuntament, en sessió del 9-1-1957, va acordar demanar que li fos atorgada la Medalla

43. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic.

del Treball. La germana Lluïsa havia estat una de les que es van quedar a l'hospital d'Igualada durant la guerra 1936-1939. Va morir el dia 14-2-1964, a Igualada.

—L'ajuntament, en sessió plenària del 29-5-1959, va acordar concedir un pergami a les germanes Dorotea Anglès i Sans i Carmen Guifré i Boada, per haver dedicat més de cinquanta anys de la seva vida al servei de l'hospital d'Igualada, lliurament que es va fer el 28-6-1959.⁴⁴

—El 5-7-1976 es va retre homenatge a la germana Àngela Ripoll pels cinquanta anys de vida religiosa. Hi va assistir la provincial de la comunitat vedruna, Núria Fortuny, i va estar acompanyada per la germana Mercè Segret. La germana Àngela va morir el 5-4-1997, i va donar el seu cos a la facultat de Medicina: «*durant tota la meua vida he treballat pels malalts; quan no pugui, vull que el meu cos sigui de la medicina en benefici dels malalts*».⁴⁶

—A la germana Assumpció Miró Guiu, després de 38 anys a l'hospital i a conseqüència de la seva jubilació, l'ajuntament li va retre un homenatge el dia 25-2-1985,⁴⁷ i va ser proposada per a la Medalla President Macià, que va rebre de mans del president de la Generalitat el dia 2-12-1986. Se li va conferir també la facultat d'administrar la comunitat als malalts el dia 6-1-1987.⁴⁸ També va rebre el nomenament d'«Igualadina del mes de desembre» dins la convocatòria «Igualadí de l'Any 1986», encara que ella no fos filla d'Igualada.⁴⁹

—El dia 15-12-1996, el Rotary Club Igualada va organitzar el 2n. Concert al Servei de la Comunitat, els beneficis del qual van ser destinats a les llars infantils de les Vedruna d'Igualada.⁵⁰

44. *Igualada*, 10-11-1956; 12-1-1957; 4-7-1959; 18-2-1964.

45. *Ibidem*, 1-5-1976; 29-5-1976; 2-6-1976.

46. Aportació de la germana Assumpció Cullell, neboda de la germana Àngela (*Regió 7*, 9-4-1997).

47. *Igualada*, 2-3-1985; 6-12-1986.

48. *Ibidem*, 9-1-1987.

49. *Ibidem*, 14-1-1978.

—La germana Rosa Munté va rebre innumbrables mostres de simpatia i agraïment per la seva tasca, durant gairebé quatre dècades, a la casa familiar d'acollida, al Centre Cívic del Barri de Montserrat, a l'hospital d'Igualada, a la formació de les «Dones de les tardes dels dimecres», a l'ajuda per l'acolliment dels nens i nenes sahrauís, a Càritas... El 25-11-2012, doncs, va rebre de mans de l'alcalde d'Igualada el Premi Ciutat d'Igualada Mossèn Còdol al Compromís Social i Cívic, com a reconeixement de la seva trajectòria. D'altra banda, el dia 20-4-2018, al teatre de l'Ateneu Igualadí, el vicepresident d'Òmnium Cultural, Marcel Mauri, dins la XIV edició dels Premis al Compromís Cultural 2017, li va lliurar el premi a la trajectòria individual. Pocs dies abans de la seva sortida d'Igualada, va rebre també l'agraïment personal del director general d'Acció Cívica i Comunitària de la Generalitat, així com també dels components dels diferents grups de Càritas per haver estat membre del Consell de Càritas Arxiprestal Anoia-Segarra durant gairebé tota la seva estada a la nostra ciutat.

—Totes les germanes vedruna, al llarg de tots aquests anys i sense excepció, han rebut d'una manera o altra el reconeixement dels igualadins per la seva tasca portada a terme segons els dons de cadascuna.

—L'última comunitat resident a Igualada estava formada per les germanes Pilar Bas i Cabré, com a coordinadora (2019-2021), que es va traslladar a Reus; Rosa Munté i Serra, que es va traslladar a l'Esplugu de Francolí; i Assumpció Cullell i Ripoll, que es va traslladar a Tona. Elles són les que van haver de tancar les portes...

—Igualada va dedicar un carrer, al costat mateix de l'antic hospital, en record del pas de Joaquina de Vedruna i de l'arribada de la comunitat vedruna a la ciutat. La fundadora va ser beatificada pel papa Pius XIIè el 19-5-1940 i canonitzada

50. *Ibidem*, 7-12-1996. *Vida...*, 5-12-1996 i 9-1-1997.

per Joan XXIII el 12-4-1959. L'acord municipal del 22-8-1940 va atribuir el carrer el nom de Beata Joaquina de Vedruna,⁵¹ i el dia 28-6-1959, amb motiu dels actes commemoratius de la canonització, es va canviar la placa del carrer per la de Santa Joaquina de Vedruna.⁵²

—El dia 16-10-1994 es va beneir una imatge de Santa Joaquina de Vedruna, obra de l'escultor Josep Alonso i Torné, que està col·locada a la fornícula exterior de la basílica de Santa Maria, a la cantonada plaça del Bruc amb el carrer de Santa Maria.⁵³

—El 24-5-2015 es va beneir la imatge de Santa Joaquina que està col·locada a l'altar de la segona capella lateral de la basílica de Santa Maria, al costat esquerre començant pel presbiteri. Aquell dia hi va assistir la germana M. Teresa Llach, historiadora de la congregació.⁵⁴

- La Congregació de les Germanes Carmelites de la Caritat va rebre el 27-4-2011 la Creu de Sant Jordi, en reconeixement a la seva tasca educativa i social i al seu compromís amb la societat catalana.⁵⁵

51. ACAN-AMI, ref. 6943.

52. *Igualada*, 27-6-1959.

53. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic. *Igualada*, 12 i 19-10-1994.

54. Arxiu de la Casa Mare de la Comunitat Vedruna, Vic. *L'Enllaç dels anoiencs*, 21 i 28-5-2015.

55. Vull agrair les aportacions documentals de Montse Colom, de la Secretaria Zona C Vedruna Europa i de les germanes Josefina Peñarroya, M. Antònia Gilibets, Rosa Munté, Assumpció Cullerell i Pilar Bas, que m'han facilitat poder realitzar aquest treball.

JOAN FARRÉS I FLORENSA (Igualada, 1951) ha publicat els llibres *Reis d'Igualada... Nit d'il·lusió* (2003) i *A l'entorn del Sant Crist d'Igualada. Cronologia de fets històrics, socials i religiosos 1590–2009* (2010), així com també diferents articles històrics.